

De opmars van DE PROCESGERICHTE DIDACTIEK in het voortgezet onderwijs

HOE DAAG JE JONGEREN UIT MET CREATIEVE OPDRACHTEN? HOE VERLEID JE ZE TOT HET DOEN VAN BEELDEND ONDERZOEK? STEEDS MEER DOCENTEN IN HET VOORGEZET ONDERWIJS GEBRUIKEN HIERVOOR DE PROCESGERICHTE DIDACTIEK. EEN DIDACTIEK DIE SCHOLIEREN NIET ALLEEN DE GELEGENHEID GEEFT TOT CREATIEF HANDELEN, MAAR ZE DAARNAAST VAARDIGHEDEN (AAN)LEERT. EN DAN BLIJKT DAT OOK JONGEREN GEDIJEN BIJ OPDRACHTEN WAARIN VAARDIGHEDEN EN EIGENHEID IN EVENWICHT ZIJN.

Door: Robert Stieltjes

Beeld: Mech Benjaminsen en Petra de Jager

Het is bijna vakantie als gastdocent Mech Benjaminsen van de stichting Creëer en Leer lesgeeft aan eerste- en tweedejaars scholieren van Pro de Baander. Samen bekijken ze een filmpje over manieren waarop mensen elkaar begroeten. Ze kennen het handen schudden, de omhelzing en het kussen op de wang. Maar ze zien dat in andere culturen mensen naar elkaar buigen, hun neuzen tegen elkaar drukken of zelfs hun tong uitsteken. Al snel ontstaat er een gesprek over begroetingsrituelen. Op de vraag wat ze zouden doen als ze iemand van een andere cultuur ontmoeten, is het even stil.

ONDERZOEKENDE HOUDING STIMULEREN

Het gesprek over de begroetingsrituelen is een mooi voorbeeld van de oriëntatiefase van de procesgerichte didactiek. Een didactiek die is ontwikkeld voor het basisonderwijs, maar langzaam maar zeker doorsijpelt in het voortgezet onderwijs. Steeds meer vakdocenten hebben de behoefte om hun didactiek uit te breiden met nieuwe inzichten. Dat heeft meerdere redenen.

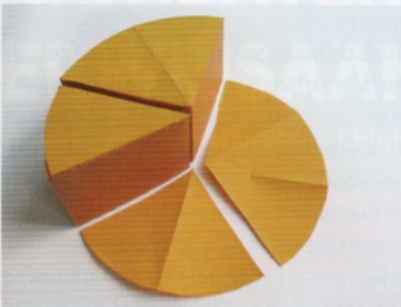
Ten eerste vraagt het huidige kunstcurriculum om meer onderzoeksvaardigheden. Maar veel scholieren zijn gewend om productgericht te werken. Zij maken vaak eerst het eindproduct en voegen later allerlei schetsen en studies toe zodat het lijkt alsof ze onderzoek hebben gedaan. Hoe stimuleer je de onderzoekende houding bij leerlingen, is dan ook een vraag die de stichting Creëer en Leer regelmatig krijgt. De procesgerichte didactiek heeft daar een antwoord op.

Mech Benjaminsen laat met een kort filmpje zien hoe het lijf van een mens in elkaar zit. Wanneer je door je ooghaars kijkt, zie je dat het lichaam eigenlijk uit een aantal eenvoudige vormen bestaat: een ovaalvormig hoofd, een rechthoekige romp en ledematen. Het lichaam kan verschillende houdingen aannemen door lichaamsdelen te knikken op de plaats van de scharnierpunten: de gewrichten. Met stroken papier kun je die vormen vrij snel maken en er dan mee spelen. De leerlingen proberen het uit. Ze schuiven met de stroken over het papier. Hoe kun je iemand laten zitten, bukken, springen? Ze oefenen in tweetallen: de een doet een houding voor, de ander probeert die houding met stroken weer te geven. Of de een legt een houding neer en de ander benoemt de houding. Al spelend onderzoeken ze de vormen van het menselijk lichaam en wat je daarmee kunt vertellen. Binnen de procesgerichte didactiek is het stimuleren van het onderzoek een belangrijk onderdeel dat terugkomt in de tweede fase van een les. Creëer en Leer heeft spellen en werkvormen ontwikkeld om creatieve strategieën en vaardigheden aan te leren.

VAKOVERSTIJGEND WERKEN

Er is nog een tweede reden waarom docenten in het voortgezet onderwijs belangstelling hebben voor de procesgerichte didactiek. De didactiek biedt namelijk goede mogelijkheden om vakoverstijgend te werken: zowel qua onderwerp als qua onderzoeksvaardigheden. De leerlingen krijgen van Mech Benjaminsen de opdracht om in tweetallen een vreemde begroeting te maken. Voor het praktijkonderwijs heeft dit onderwerp raakvlakken met mens en maatschappij én mens en natuur. Voor vmbo/havo/vwo sluit het onderwerp aan bij maatschappijwetenschappen, aardrijkskunde en biologie. Met dergelijke opdrachten creëer je samenhang in het programma en ontstaat een grotere betrokkenheid bij de scholieren. Voor een praktijkschool heeft Mech Benjaminsen bijvoorbeeld een lessenserie over taarten ontwikkeld. Bij het theorievak rekenen werd aandacht

besteed aan het opdelen van een ruimtelijk vorm in delen. Bij de beeldende lessen ging het om het onderzoek naar en de vormgeving van de taart en tijdens de kookles werden de taarten gebakken én opgegeten.

STIMULEREN VAN EIGENHEID

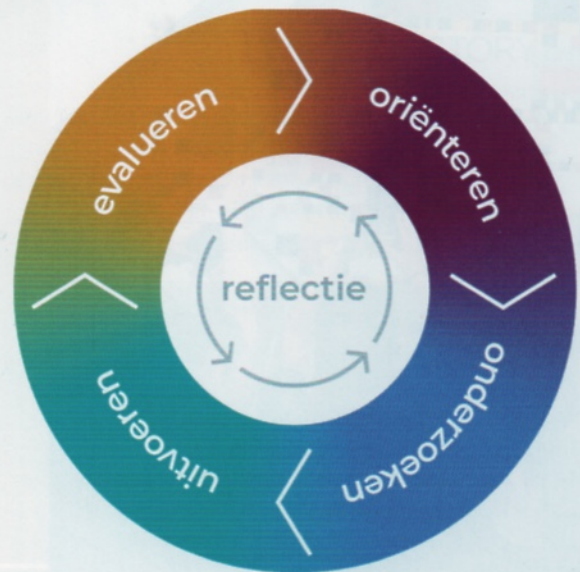
Uitgangspunt bij de procesgerichte didactiek is de balans tussen het aanleren van vaardigheden en het stimuleren van de eigenheid. Zo is er in de les 'Vreemde begroeting' uitleg over een beeldaspect. In dit geval de lichaamsvormen van een mens. Er is instructie over een werkwijze. De collagetechniek komt aan bod en in het tweede deel van de les het schilderen met dekkende verf. Ook de onderzoeksvaardigheden worden gestimuleerd. De collagetechniek leent zich daar uitstekend voor. De vormen kunnen op het papier eindeloos aangepast en verplaatst worden in een zoektocht naar de houding van het lichaam. De scholieren maken met hun mobiel van elke nieuwe houding een foto zodat ze later kunnen beslissen welk ontwerp ze het beste vinden. En daar komt de eigenheid om de hoek. Welke begroeting willen ze eigenlijk verbeelden? Tijdens het gesprek aan het begin van de les is daar al een basis voor gelegd. Want na de stilte die viel kwam een levendig gesprek op gang. De ene scholier zou even afwachten, kijken wat de ander zou doen en dan de groet kopiëren. De andere scholier zou resoluut een hand uitsteken, dat is ze tenslotte gewend. Ook meester Rachid deed een duit in het zakje. Zo vertelde hij over de manier waarop hij zijn vader begroet. Een van de Marokkaanse meisjes in de klas herkende dat. Mede door dit gesprek kunnen de scholieren tijdens het vormgevingsproces aanspraak doen op hun ervaringen en persoonlijke voorkeuren. En dat levert stuk voor stuk unieke beelden op én kennis en over het culturele fenomeen.

VERVOLG NA VOORBEELDLES

De docenten die Mech Benjaminsen hebben ingehuurd zijn blij met de voorbeeldles. In het begin van het vormgevingsproces zagen ze enige onzekerheid bij de scholieren. Dat is niet zo vreemd, want ze moeten uit hun schulp kruipen om van productgericht naar procesgericht werken te gaan. Maar de docenten benoemen ook de betrokkenheid en het grote aantal leermomenten tijdens de les. Vol enthousiasme pakken ze de didactiek op. Ze gebruiken de opgedane inzichten in vervollessen. Mech Benjaminsen coacht ze daarin. In een volgende les worden de lichaamsvormen van een mens ruimtelijk gemaakt en krijgen de figuren kleding aan die kenmerkend is voor een specifieke cultuur.

Deze multidisciplinaire manier van werken sluit overigens goed aan bij de oudere scholieren, zo schrijft Rebecca Trouwee, trainer en adviseur bij Youngworks in het artikel Help! Hoe bereik ik jongeren met mijn cultuuraanbod? (2022: Trouwee). Om de betrokkenheid van de scholieren te vergroten, adviseert zij een combinatie van kunst disciplines bij de oudere doelgroep (17-19 jaar). De jongere doelgroep vindt het juist fijn om zich aan één kunst discipline te verbinden. Met de procesgerichte didactiek leren ze eerst de vaardigheden in één discipline zodat ze in een later stadium disciplines kunnen mixen.

DOORGAANDE LEERLIJN

De verschillen en overeenkomsten tussen leeftijdsgroepen leidt naar de derde reden voor een toenemend gebruik van de procesgerichte didactiek in het voortgezet onderwijs: een doorgaande leerlijn. Omdat de methodiek in het basisonderwijs op veel scholen in gebruik is, zorgt voortzetting van de procesgerichte didactiek voor een naadloze leerlijn. Levert dat niet te veel eenheidsworst op? In tegendeel. De procesgerichte didactiek is een model. Het kan op talloze manieren in oneindig veel lessen worden uitgewerkt. En daarmee kan het eenvoudig naar de behoeften van een docent worden aangepast en zelfs naar de voorkeuren van de jongeren. Ideaal als je jongeren wil betrekken bij het bouwen van je eigen aanbod.

MEER INFO:

Voor meer informatie over de procesgerichte didactiek, training en coaching van Creëer en Leer:

 www.creeerenleer.nl

Bronnen:

Benjaminsen, M. en Stieltjes, R. (2021). Creëren kun je leren. Geraadpleegd van <https://www.creeerenleer.nl/wp-content/uploads/2021/04/Creeren-kun-je-leren-beeldende-vorming-en-procesgerichte-didactiek-2021.pdf>
Trouwee, R. (2022, 9 februari). Help! Hoe bereik ik jongeren met mijn cultuuraanbod? Geraadpleegd van <https://www.lkca.nl/opinie/help-hoe-bereik-ik-jongeren-met-mijn-cultuuraanbod/>